

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/84931>

Please be advised that this information was generated on 2019-02-16 and may be subject to change.

Zoekt Hezbollah haar toevlucht tot *Realpolitik*?

De Libanese sji'itische verzetsbeweging Hezbollah (Partij van God) beschouwt zich als een islamitische *jihadi* (strijd-)beweging, 'gebaseerd op de specifieke omstandigheden van de Libanese, Arabische en islamitische context'.¹ Dit artikel beschrijft hoe het aanvankelijke radicaal islamitische gedachtegoed van Hezbollah de afgelopen twintig jaar stapsgewijs steeds minder centraal is komen te staan. Op verscheidene momenten heeft de beweging een pragmatische weg ingeslagen. Na beschrijving van de ontstaansgeschiedenis en het jihadistische gedachtegoed van Hezbollah wordt bekeken in hoeverre zij de afgelopen jaren keuzen heeft gemaakt ten koste van haar aanvankelijke ideologische overtuigingen. Hierbij wordt aandacht besteed aan Hezbollah's opvattingen en handelen met betrekking tot de politiek in Libanon en de buitenlandse politiek, variërend van haar verzet tegen Israël tot haar betrekkingen met de buitenwereld.

De opkomst van Hezbollah is onlosmakelijk verbonden met de ontwikkelingen in het grotendeels sji'itische Iran. In 1979 was het 'succes' van de Islamitische Revolutie in Iran reden voor de Libanese sji'ieten zich meer te richten op Iman Khomeini. Zijn religieuze leiding en de tweede Israëlische invasie van Libanon in 1982 zijn pilaren van de ontstaansgeschiedenis van Hezbollah. In deze periode werd zij een ware islamitische jihadistische beweging. Het Islamitische Verzet, de militaire vleugel van Hezbollah, heeft felle gevechten gevoerd tegen het Israëlische leger bij zijn opmars naar Beiroet. Na de bezetting van het islamitische deel van Beiroet door de Israëlische strijdkrachten (IDF) voerde Hezbollah een verzetscampagne tegen de in Libanon gelegerde troepen.

De reputatie van Hezbollah als een islamitische verzetsbeweging werd door haar terroristisch optreden in (vooral) de jaren '80 geschaad. Het plegen van zelfmoordaanslagen op de IDF was een duidelijk voorbeeld van het radicaal jihadistische verzet. Daarnaast heeft Hezbollah de aandacht van de wereld op zich gevestigd door haar terroristische aanslagen op de Amerikaanse ambassade in Beiroet (18 april 1983 en 20 september 1984), waarbij tientallen doden vielen. Ook wordt zij beschuldigd van een dubbele zelfmoordaanslag waarbij 241 Amerikaanse mariniers en 58 Franse parachutisten omkwamen.² In

1992 vond een aanslag plaats op de Israëlische ambassade in Buenos Aires, waarbij – naar (in het Westen) wordt aangenomen – Hezbollah betrokken was.

De Verenigde Staten (en Nederland) beschouwen Hezbollah dan ook als terroristische organisatie, waarmee zij weigeren te onderhandelen.³ Vanaf eind jaren '80 is Hezbollah in mindere mate beschuldigd van mondiaal terrorisme, hoewel het naast de aanslag in Buenos Aires verdacht wordt van betrokkenheid bij en steun aan Palestijns geweld tegen de Israëlische staat. Toch staat de betrokkenheid van Hezbollah bij terrorisme de afgelopen jaren ter discussie. Zo staat de beweging niet op de lijst van terroristische organisaties van de Europese Unie. De ontwikkeling die Hezbollah de afgelopen decennia heeft doorgemaakt rechtvaardigt een zekere nuancering van haar kwalificatie als louter terroristische groepering. Dat zij ook politiek actief is geworden en een zekere matiging heeft ondergaan, heeft onder meer geleid tot een dialoog met verscheidene partijen. Rechtvaardigt dit een nieuw beeld van Hezbollah, als een door *Realpolitik* in plaats van islamitisch jihadistisch gedachtegoed beheerste partij?

De positie van Hezbollah in Libanon

Door strikte volgzzaamheid aan Iman Khomeini ontwikkelde Hezbollah zich tot een sterke, hiërarchische organisatie, overtuigd van haar strijd voor een islamitische staat zonder nationale grenzen. Hierdoor diskwalificeerde zij zich in de jaren '80 voor samenwerking met andere politieke bewegingen in Libanon.⁴ Na een lange periode van clandestien optreden zocht Hezbollah op 16 februari 1985 de openbaarheid, met een 'Open Brief' aan de Libanese samenleving.⁵ Hierin ontvouwt zij haar radicaal militante visie op het politieke systeem van Libanon. Het politieke bestuur werd heidens beschouwd, de overheid werd neergezet als afvalligen. Er moest een van boven opgelegde revolutie plaatsvinden, waarbij de islam als handvest voor politiek bestuur zou moeten dienen.

In de jaren '90 begon Hezbollah zich echter geleidelijk in te laten met de Libanese politiek. Deze ontwikkeling staat bekend als de 'libanonisering' of '*infita*' (ontluiking) van Hezbollah.⁶ De beweging nam deel aan verkiezingen, eerst op gemeentelijk, later ook op parlementair niveau. In het nieuwe mil-

lennium culmineerde deze ontwikkeling in deelname aan een kabinet van nationale eenheid. De jaren '90 waren aldus een breekpunt voor Hezbollah: zij verliet haar oude idealen.

Dit proces is overschaduwd doordat Hezbollah in het zuiden van Libanon de positie van de overheid vrijwel heeft overgenomen. De Libanese overheid had tijdens de burgeroorlog in dat gebied, dat destijds bekend stond als Fatah-land, geen of weinig autoriteit kunnen uitoefenen.⁷ Hezbollah stapte na beëindiging van de bezetting door de IDF in het vacuüm. De rol van Hezbollah in het zuiden van Libanon heeft haar populariteit juist sterk vergroot. Zij voerde taken uit die men normaliter aan de nationale overheid zou toebedelen. Zo staat Hezbollah bekend om haar sociale activiteiten in het arme zuiden van Libanon, zoals ziekenverzorging en onderwijs. Maar Hezbollah heeft tevens haar sporen verdiend in de wederopbouw na de oorlogen met Israël.⁸ Ook dit gebeurde vooral in het zuiden, waar de regering weinig tot niets kon ondernemen.⁹ In deze wederopbouwperiode is Hezbollah zich steeds pragmatischer gaan opstellen.

Dat pragmatisme is zichtbaar in de omgang met andere geloofsgemeenschappen. Na Israëls terugtrekking uit het zuiden van Libanon in 2000 heeft Hezbollah, tegen veler verwachting in, geen 'wraak' genomen tegen de met Israëls steun door christenen geleide multiconfessionele *South Lebanon Army*. Er zijn wel momenten geweest dat Hezbollah naar de wapens greep in Libanon. Toen in mei 2008 de spanningen opliepen omdat de Libanese overheid een illegaal telefoonnetwerk van Hezbollah wilde afsluiten, kwam Hezbollah in opstand. Dit omdat het netwerk volgens Hezbollah gezien moet worden als een integraal en essentieel onderdeel van het verzet tegen Israël. Hezbollah-leider Nasrallah liet duidelijk blijken dat Hezbollah haar wapens niet zou afstaan.¹⁰ Binnen afzienbare tijd had Hezbollah Beiroet in handen, maar zij droeg de soevereiniteit direct daarna over aan het Libanese leger. Tevens trachtte zij zo min mogelijk slachtoffers te maken en droeg zij geen uniformen, om de schijn van een staatsgreep te ontcrachten.¹¹ De beweging is klaarblijkelijk niet uit op een gewapende machtsovername. Ondanks haar militaire overwicht blijkt Hezbollah niet (langer) van plan de Libanese staat te kapen en de Islamitische Revolutie *top-down* door te willen voeren. In het nieuwe politieke Manifest van Hezbollah wordt zelfs met geen woord gerept over een Islamitische republiek in Libanon.¹²

Hezbollah heeft voorts altijd veel waarde gehecht aan het vermijden van onderlinge strijd tussen geloofsgemeenschappen in Libanon, in het islamitisch discours van Hezbollah aangeduid als *fitna*. Zo sprak leider Nasrallah in de nasleep van de gebeurtenissen in mei 2008 een *fatwa* uit tegen geweld tussen

sjiiëten en soennieten.¹³ Ook op het verlies van de alliantie van Hezbollah in de Libanese verkiezingen reageerde Hezbollah gematigd; verwacht geweld bleef uit.¹⁴ Sterker nog, de huidige premier van Libanon Hariri en Nasrallah hielden in juni 2009 besprekingen, voor het eerst sinds 2005.¹⁵ Toen deze besprekingen mislukten en Hariri zijn pogingen staakte een kabinet te vormen, bleef het rustig rondom Hezbollah.¹⁶ Onlangs stemde Hezbollah in met een kabinet op basis van consensus; daarmee gaf zij haar vetorecht op. Columnist Thomas Friedman van de *New York Times* omschreef de nederlaag van de '8 maart-alliantie' als een overwinning van 'het kamp van de Verenigde Staten' op 'het kamp van Iran'.¹⁷ Men begrijpt wellicht waarom Hezbollah het recht van veto wilde; zij koestert een wantrouwen jegens politieke opposenten in Libanon. Dit is onlosmakelijk verbonden met een nog sterker wantrouwen jegens Israël en de Verenigde Staten, premier Hariri's bondgenoot. De internationale gemeenschap wil Hezbollah ontwapenen, daar tegen komt Hezbollah in opstand.

Hezbollah erkent inmiddels dat een revolutie op Iranese leest in Libanon, met zijn religieuze diversiteit, onhaalbaar is. Zo heeft de beweging in Zuid-Libanon nooit de *sharia* ingevoerd. Al haar verkiezingsprogramma's zwijgen bovendien over invoeren van islamitische wetgeving.¹⁸ Hezbollah heeft altijd aangegeven dit alleen na te streven wanneer het gehele volk dit wil.¹⁹ Het nieuwe Manifest heeft een veel minder radicaal religieuze toon. Hezbollah is een pragmatische politieke beweging geworden.²⁰ Dit pragmatisme is nog sterker terug te vinden op een terrein waar eventuele concessies nog dieper ingaan tegen het karakter van Hezbollah: de strijd tegen Israël.

Hezbollahs strijd tegen Israël

Hezbollah vindt haar oorsprong in het verzet tegen Israël. Het hoogste echelon van de Hezbollah-leiding was lid van Amal.²¹ Dat echelon was eind jaren '70 faliekant tegen deelname van Amal aan het Libanese kabinet. Daarop verlieten zij en andere radicalen Amal en richtten Hezbollah op. Met materiële hulp van Iran en mentale steun van Syrië begon Hezbollah het verzet tegen Israël.²² De identiteit van Hezbollah is sindsdien sterk gefixeerd op de notie van 'verzet'. Door haar verzet tegen Israël, haar gewelddadige discours en optreden staat Hezbollah te boek als een terroristische organisatie. Zij heeft bovendien herhaaldelijk aangegeven Israël van de kaart te willen vegen.

Hezbollah voert echter een militaire strijd tegen Israël, die wordt gereguleerd door de 'rules of the game', schriftelijke afspraken tussen beide partijen.²³ Bovendien hebben Hezbollah en Israël meermalen overleg gevoerd over uitwisseling van gevangenen;²⁴

dit is in tegenspraak met Hezbollah's discours van 'totale vernietiging' van Israël en van 'géén onderhandelingen met de Zionistische vijand'. Wat het beeld van Hezbollah als terroristische organisatie, niet in staat tot compromissen, ook aantast, is het feit dat aangaande deze 'rules of the game' Israël de 'Blue Line' vaker heeft geschonden.²⁵ Hezbollah is een verzetsbeweging die zich vooral richt op de bevrijding en verdediging van Libanees gebied. Ondanks haar terroristische verleden en haar geweld is haar militaire strategie de laatste jaren gericht op militaire guerrilla.

Vóór 2000 was vrijwel alle militaire activiteit van Hezbollah gericht op het bevrijden van Libanees gebied. In 2000 trok Israël zich unilateraal terug uit het merendeel van de bezette gebieden. Tussen die aftocht en de 34-daagse oorlog in 2006 werden 17 Israëlische soldaten gedood door Hezbollah – gemiddeld minder dan drie per jaar. De helft daarvan sneuvelde in de zg. 'Boerderijen van Sheba', volgens Hezbollah, Syrië en president Suleiman²⁶ Libanees gebied. Dit aantal ligt aanzienlijk lager dan de 25 Israëlische soldaten die jaarlijks sneuvelen gedurende de bezetting van Libanon.²⁷ De door Hezbollah uitgevoerde operaties in de periode 2000-2006 staan bekend als '*amaliyyat tadhkiriyya*' (herinneringsoperaties).²⁸ Dit alles geeft

Al is het sinds 2006 dus relatief rustig, er is nog altijd geen stabiele situatie die op vrede lijkt. Plaatsvervangend secretaris-generaal van Hezbollah, Naim Qassem, gaf in een interview in mei 2009 aan dat Hezbollah niet uit was op een nieuwe oorlog, maar dat zij altijd in staat van paraatheid verkeert.³² In deze trant zijn vele opmerkingen van Hezbollah, de meeste nog veel uitgesprokener, te vinden. Hezbollah mag er dan een gewelddadige retoriek op nahouden, er wordt weinig geschoten. Dat zij zich haatzaaiend uitlaat over Israël is verwerpelijk, maar dient in het juiste perspectief te worden geplaatst. Hezbollah waant zich in permanente staat van conflict. Naast een Israëlisch bestaat er natuurlijk ook een Libanees veiligheidsdilemma.

Bovendien zijn er andere omstandigheden die het gewelddadige discours van Hezbollah kunnen verklaren. De beweging heeft thans weinig reden met Israël te onderhandelen, mede omdat het mogelijke resultaat ervan ondoorzichtig is. Ferme taal tegen Israël is populair onder een groot deel van de bevolking. Nog altijd zijn er vele Libanese gevangenen in Israël, wordt het Libanese luchtruim door de Israëli's geschonden en moet de top van Hezbollah vrezen voor Israëlische aanslagen. Mede daardoor is in het zuiden

Hezbollah's pragmatisme is zichtbaar in de omgang met andere geloofsgemeenschappen

te denken over de intensiteit en het karakter van de vijandelijkheden tussen Hezbollah en Israël.

De ontvoering van de Israëlische soldaat Shalit door Hezbollah in 2006, aanleiding voor de Israëlische missie tegen Hezbollah dat jaar, hoeft niet noodzakelijkerwijs het beeld van Hezbollah als een *Realpolitik* bedrijvende beweging aan te tasten. Hezbollah ontvoerde al langer Israëlische soldaten, zonder al te hevige vergeldingen,²⁹ maar schatte dit keer de Israëlische reactie verkeerd in. Proportionaliteit van wederzijds militair geweld was onderdeel van de 'rules of the game'. Blijkbaar veronderstelde Hezbollah dat het gedrag van Israël voorspelbaar was.³⁰

Het is opvallend dat de twee Hezbollah-ministers in het Libanese kabinet instemden met Resolutie 1701 van de VN-Veiligheidsraad en de daarop volgende beëindiging van vijandigheden. Blijkbaar is Hezbollah niet per definitie tegen een wapenstilstand met Israël. Sinds 2006 is er bovendien sprake van relatieve rust aan de Israëlisch-Libanese grens. De afname van geweld is significant, zoals Ben-Ami, voormalig Israëlisch minister van buitenlandse zaken, het omschrijft: 'Israel's respect for her international border with Lebanon has given more security to her northern villages than twenty years of military occupation of that country.'³¹

van Libanon, waar de Israëlische dreiging voelbaar is, de ontwapening van Hezbollah geen thema onder de bevolking.³³ Volgens Qassem kan Hezbollah, net als de staat Libanon in zijn geheel, ook onmogelijk neutraal blijven. Door de geografische en politieke positie heeft de staat twee opties: een bondgenootschap met Israël en de Verenigde Staten, dan wel met Syrië en Iran.³⁴ Hezbollah heeft er belang bij haar bondgenoten Syrië en Iran niet voor het hoofd te stoten. Het is een pragmatische keuze van Hezbollah zich te wapenen en verbaal te ageren tegen Israël, zonder een werkelijke oorlog te voeren.

Hezbollah in dialoog

Dat Hezbollah zich niet langer gedraagt als een jihadistische beweging en afstand heeft genomen van haar aanvankelijke radicale gedachtegoed, blijkt ook uit het feit dat zij in dialoog treedt met buitenlandse en Libanese groeperingen. In Libanon lijkt Hezbollah een geaccepteerde politieke speler te zijn geworden. Na de moord op Rafiq Hariri trad op 19 april 2005 een 14-koppig technocratisch kabinet aan, onder leiding van premier Naqib Miqati. Een sympathisant van Hezbollah, Trad Hamadé, werd in dit kabinet opgenomen – voor de eerste maal in de Libanese geschiedenis. Hoewel de regering in Washington Hezbollah

toen als een 'terroristische organisatie' beschouwde, sprak zij niet haar ongenoege uit over de benoeming. Integendeel, in juni 2005 ontving Hamadé, met instemming van Hezbollah, zelfs een afvaardiging van de Amerikaanse overheid.³⁵ Geheime ontmoetingen tussen het topkader van Hezbollah en de Amerikaanse overheid vinden bovendien aan de lopende band plaats door tussenkomst van derden, waarbij inzet van discussie naturalisatie van de Palestijnse vluchtelingen in Libanon is.³⁶

In een poging de vastlopende dialoog tussen moslims, de Europese Unie en de Verenigde Staten nieuw leven in te blazen, vonden ook officiële samenkomsten tussen Hezbollah en de Amerikanen plaats, zoals in Beiroet, Amsterdam en Genève. Graham Fuller, voormalig inlichtingsofficier van de CIA, heeft discussiesessies met Hezbollah-politici geleid. De meest spraakmakende zitting vond plaats in maart 2005 met Nawwaf al-Musawi, Hezbollah's hoofd voor buitenlandse betrekkingen.³⁷ Hezbollah-leider Hassan Nasrallah heeft na de Israëlische terugtrekking uit Libanon in 2000 zelfs een ontmoeting gehad met VN-secretaris-generaal Kofi Annan, en later ook gesproken met joodse intellectuelen als Norman Finkelstein en Noam Chomsky. Ook heeft er een Europese toenadering tot Hezbollah plaatsgevonden; zo hebben Javier Solana, Hoge Vertegenwoordiger van het GBVB, en Bernard Kouchner, de Franse minister van buitenlandse zaken, rond de Libanese verkiezingen van juni 2009 met Hezbollah overleg gevoerd.

Van gesloten beweging tot gesprekspartner

In de jaren '80 was Hezbollah een gesloten, radicaal islamitische beweging, gefixeerd op 'verzet', waarbij zij niet schuwde terroristische middelen te hanteren. Zij had een jihadistische visie op de politieke situatie, zowel in Libanon als daarbuiten. Zij wenste zich niet in te laten met de Libanese overheid, zij weigerde vrede te sluiten met Israël, alsmede alle mogelijke vormen van dialoog. De laatste decennia heeft Hezbollah echter herhaaldelijk getoond haar oude standpunten niet langer als streven te zien. Zij heeft diverse malen haar nieuwe, pragmatische karakter getoond. Hezbollah is een politieke belangenvertegenwoordiger geworden, die vertrouwt op realistische machtspolitiek.

Zo heeft Hezbollah in binnenlandse aangelegenheden gematigde standpunten ingenomen en trad zij in overleg met de andere geloofsgemeenschappen en haar politieke opponenten. Daarnaast besloot zij deel te nemen aan het politieke proces in Libanon, dat ze in haar islamitische visie aanvankelijk had verworpen als in strijd met de islam. Haar rol in het zuiden van Libanon, vooral het bijzonder sociale karakter, heeft Hezbollah zeer populair gemaakt bij voor-

al de sji'itische Libanezen. Hezbollah's doel is niet langer een islamitische revolutie en een gewapende machtsovername of invoering van de *sharia*. Het nieuwe politieke Manifest van 2009 bevestigt dit; er wordt niet langer verwezen naar een toekomstige Islamitische republiek in Libanon.

Die realistische kant heeft Hezbollah nog sterker laten zien in haar optreden tegenover Israël. De jihadistische invulling van haar verzet tegen Israël was nota bene een van de pilaren van de oprichting van Hezbollah. De 'jihad' die Hezbollah thans voert tegen Israël, lijkt echter meer op een realistische guerrilla, die bovendien wordt gereguleerd door wederzijdse schriftelijke afspraken. Ondanks de grote woorden en de hoeveelheid wapens van Hezbollah lijkt de strijd minder intensief te worden. Hezbollah staakt bovendien de vijandigheden wanneer zij dit raadzaam acht en stemde zelfs in het Libanese kabinet in met het staakt-het-vuren. Zij gaat dus zeer pragmatisch om met haar verzet tegen Israël. Dit heeft zijn weerslag gevonden in indirecte onderhandelingen over gevangenen en de 'rules of the game' en zou, bij veranderde omstandigheden, zelfs kunnen leiden tot besprekingen over een langdurige wapenstilstand. Vooralsnog geeft Hezbollah echter aan hierin geen heil te zien.

Dit afwijken van haar radicaal islamitische gedachtegoed heeft wel geleid tot een dialoog tussen Hezbollah en de buitenwereld. Gesprekken met joodse intellectuelen, Amerikaanse overheidsofficieren en (indirect) met Israëlische overheidsorganen zouden vroeger onmogelijk zijn geweest. Dat deze en andere groepen een dialoog met Hezbollah willen aangaan, duidt erop dat er internationaal een herwaardering van Hezbollah plaatsvindt.

Noten

- ¹ Cf. *Identiteit en doelen*, door het aanvankelijk clandestiene karakter van Hezbollah een van haar weinige vroege publicaties.
- ² Volgens Amerikaanse politieke analisten heeft een van de aanslagen op de Amerikaanse ambassade gediend als een opmaat naar de aanslagen op de mariniers een half jaar later. Brent Sadler, *CNN*, 11 GMT News, 23 oktober 2003. Bij die aanslag in West-Beiroet vielen 63 slachtoffers, waaronder de gehele CIA-afdeling voor het Midden-Oosten. Zie: Ann Byers, *Lebanon's Hezbollah, Inside the World's Most Infamous Terrorist Organizations*, Londen: Rosen Publishing Group, 2003, blz. 26-35.
- ³ *New York Times*, 27 april 2009.
- ⁴ Joseph Alagha, *The Shifts in Hizbullah's Ideology: Religious Ideology, Political Ideology and Political Program*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, blz. 32.
- ⁵ Ali Al-Kurani, *Tariqat Hizbullah fi Al-'Amal Al-Islami [Hezbollah's Methode van Islamitische Mobilisatie]*, Teheran: Maktab Al-'Ilam Al-Islami: Al-Mu'assa Al-'Alamiyya, 1985, blz. 183-203.
- ⁶ Alagha, a.w. noot 4.
- ⁷ Omdat de PLO lange tijd de dienst uitmaakte in het zuiden van Libanon.
- ⁸ Shawn Teresa Flanigan & Mounah Abdel-Samad, 'Hezbollah's Social Jihad: Nonprofits as Resistance Organizations', in: *Middle East Policy*, vol. xvi, no. 2, zomer 2009, blz. 122-137, in het bijzonder (i.h.b.) blz. 122; Eyal Zisser, 'Nasrallah's Defeat in the 2006 War', in: *Middle East Quarterly*, vol. 16, no. 1, winter 2009, blz. 10-10, i.h.b. blz. 4.